

Lena R.L. Bendiksen og
Trude Haugli

Sentrale emner i
BARNERETTEN

5. utgave

Inkludert
behandling av
barnevernsloven
av 2021

**Sentrale emner
i barneretten**

Lena R.L. Bendiksen og Trude Haugli

Sentrale emner i barneretten

5. UTGAVE

UNIVERSITETSFORLAGET

© Universitetsforlaget 2023

1. utgave 2014

2. utgave 2015

3. utgave 2018

4. utgave 2021

ISBN 978-82-15-06385-0

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med rettighetshaverne er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel.

Henvendelser om denne utgivelsen kan rettes til:

Universitetsforlaget AS

Postboks 508 Sentrum

0105 Oslo

www.universitetsforlaget.no

Omslag: Universitetsforlaget / Sissel Tjernstad

Sats: ottaBOK

Trykk: Aksell

Innbinding: Bokbinderiet Johnsen AS

Boken er satt med: Adobe Garamond 11/14

Papir: 90 g Amber Graphic 1,25

Forord til femte utgave

Barneretten er i stadig endring, og det fordrer stadig nye utgaver av boka vår. Begge deler er en god ting. Endringer av barneretten er nødvendig all den tid samfunnet endrer seg. Enhver endring og rettsutvikling som i større grad ivaretar barns interesser, barns rettigheter og rettsikkerhet for alle involverte, er gledelig. For vår egen del gir ny utgave av boka mulighet til å jobbe tett sammen, noe vi setter pris på.

Barnevernsloven av 2021 trådte i kraft 1. januar 2023. Det innebærer at hele del tre i boka er ny. Her behandles den nye loven. Samtidig trekker vi linjene mellom gammel og ny lov. Siden den nye loven i stor grad viderefører tiltakene og vilkårene fra loven av 1992, vil rettskildene knyttet til loven av 1992 fortsatt være relevante kilder for forståelsen av den nye loven. Siden barnevernsloven av 2021 ikke var trådt i kraft da denne boka gikk i trykken, forelå det ikke noe rettspraksis, litteratur eller andre kilder ut over forarbeider, knyttet til den nye loven.

Også på området barn og foreldre pågår det lovarbeid. Barnelovutvalgets forslag til ny lov har vært på høring, og er under arbeid i departementet. Underveis i fremstillingen i bokas del II, berører vi en del av forslagene til ny lov. Fremstillingen er videre oppdatert med ny praksis, og har gjennomgått en generell revisjon.

Ny rettspraksis siden forrige utgave er behandlet og inkludert gjennom hele boka. Fremstillingen skal være à jour per medio november 2022.

Takk til Universitetsforlaget for samarbeid og for forståelsen av hvor viktig det er med oppdatert litteratur på området.

Tromsø, november 2022

Lena R.L. Bendiksen *Trude Haugli*

Forord til fjerde utgave

Tredje utgave av boka er utsolgt, og en rekke lovendringer og ikke minst ny praksis fra EMD og Høyesterett har nødvendiggjort en grundig gjennomarbeidelse og ajourføring.

Boka skal være à jour per medio oktober 2020. Det innebærer blant annet at alle dommene fra EMD mot Norge frem til dette tidspunktet er innarbeidet. Det samme gjelder alle dommer og sentrale avgjørelser fra Høyesterett, inkludert storkammeravgjørelsene fra mars 2020. Vi gjør oppmerksom på at det fortsatt ligger en rekke kommuniserte saker som venter på avgjørelse fra EMD.

Det pågår fortsatt omfattende lovarbeid innenfor både lov om barn og foreldre og barnevernloven. I boka presenteres noe av det pågående lovarbeidet.

Vi ønsker å takke Universitetsforlaget ved forlagsredaktør Kristiane Bjørkøy Fimland Solvin for godt samarbeid.

Tromsø, oktober 2020

Lena R.L. Bendiksen *Trude Haugli*

Forord til tredje utgave

Også andre utgave av boka ble etterspurt, og lageret ble tømt tidligere enn forventet. Fordi boka er blitt pensum / anbefalt litteratur på flere studiesteder, oppsto spørsmålet om vi ønsket et nytt opplag av 2. utgave, eller om det trengtes en oppdatering. Vi valgte det siste.

Barneretten er et dynamisk rettsområde, og det skjer stadig endringer av større eller mindre karakter. Det var krevende å ajourføre boka parallelt med at det pågikk arbeid med flere store lovendringer.

Den 20. april 2018 ble det vedtatt endringer av både barnevernloven og barne-loven. Disse er innarbeidet i boka. Når det gjelder endringene i barneloven, vil de fleste tre i kraft 1. januar 2019. For enkelte av endringene er ikrafttredelse ikke fastsatt. Departementet har varslet at endringene i barnevernloven kan komme til å tre i kraft 1. juli 2018, eventuelt 1. januar 2019. Der omtalte lovendringer ikke er i kraft per mai 2018, er dette markert i fotnoter.

Vi ønsker å takke Universitetsforlaget ved forlagsredaktør Kristiane Bjørkøy Fimland Solvin for godt samarbeid.

Boka skal være à jour per 1. mai 2018.

Tromsø, mai 2018

Lena R.L. Bendiksen

Trude Haugli

Forord til andre utgave

I januar i år fikk vi signaler om at første utgave av boka var i ferd med å bli utsolgt fra forlaget og det var nødvendig å trykke nye bøker. Mye har skjedd det siste året, og vi har valgt å oppdatere teksten slik at den er à jour per 1. mars 2015. De viktigste endringene er gjort i kapittel 3 og 4 som følge av at Stortinget i mai 2014 vedtok et nytt kapittel i Grunnloven om menneskerettighetene, med en egen bestemmelse som gjelder barn, se § 104. I tillegg har vi innarbeidet ny høyesterettspraksis og oppdatert statistikken i den grad nye opplysninger har vært tilgjengelig.

Tromsø, mars 2015

Lena R.L. Bendiksen *Trude Haugli*

Forord til første utgave

Denne boka er et resultat av et mangeårig samarbeid knyttet til barnerettslig forskning, undervisning og utvikling av barnerettslige undervisningstilbud ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet.

Barneretten omfatter alle de nasjonale og internasjonale rettsreglene og rettsprinsippene som har betydning for barns rettslige stilling. Barn utgjør ingen ensartet gruppe, og barneretten har stor bredde ved at den omfatter elementer fra mange forskjellige rettsområder.

Vi konsentrerer oss her om de mest sentrale emnene som er regulert i lov om barn og foreldre og lov om barneverntjenester. Vår innfallsvinkel er hvordan regelverket arter seg for barn, og hvordan barns interesser og behov blir og bør bli ivaretatt. Vi gir en fremstilling av gjeldende rett, ispedd kritiske refleksjoner. Barns menneskerettigheter utgjør en integrert del av boka. Vi ønsker at leseren skal få en oversikt over sentrale barnerettslige emner og få en forståelse av kompleksiteten i beslutninger som gjelder barn. Ved å behandle både barneloven og barnevernloven i samme bok ønsker vi å påvise sammenhenger, forskjeller og likheter.

Boka er skrevet med tanke på dem som ikke allerede har god kjennskap til barne-lovgivningen, og dem som har behov for å oppdatere sine kunnskaper på området. Målet er at boka skal være nyttig i arbeidet med barnerettslige spørsmål, både for studenter, jurister og personer med annen fagbakgrunn. Fremstillingen skal være à jour per 1. januar 2014.

Takk til fakultetet vårt, som lar oss holde på med det vi mener er viktigst. Takk til Universitetsforlaget, som hadde tro på boka, og til Camilla Klevan og Gunhild Eide for godt samarbeid. Takk til hverandre, og viktigst av alt: Takk til våre kjære.

Tromsø, januar 2014

Lena R.L. Bendiksen Trude Haugli

Innhold

Forord til femte utgave	5
Forord til fjerde utgave	6
Forord til tredje utgave	7
Forord til andre utgave	8
Forord til første utgave	9
DEL I BARNERETTEN SOM RETTSOMRÅDE	21
Kapittel 1 Barnerett – en introduksjon	23
1.1 Hva er barnerett?	23
1.2 Om denne boka	25
Kapittel 2 Barnets beste og rettssikkerhet for barn	27
2.1 Vurderingstema i barneretten – barnets beste	27
2.2 Rettssikkerhet for barn	29
Kapittel 3 Rettskilder	33
3.1 Generelt	33
3.2 Grunnloven	33
3.3 Internasjonale konvensjoner	34
3.4 Annen nasjonal lovgivning	36
3.5 Lovforarbeider	37
3.6 Rettspraksis	38
3.7 Forvaltningspraksis	40
3.8 Juridisk litteratur	40
3.9 Reelle hensyn og prinsipper	41

Kapittel 4 Barns menneskerettigheter – Grunnloven, barnekonvensjonen og den europeiske menneskerettskonvensjonen	42
4.1 Innledning	42
4.2 Barns menneskerettigheter – historiske trekk	43
4.3 FNs barnekonvensjon	45
4.3.1 Barnekonvensjonens innhold – en oversikt	45
4.3.2 Barnekonvensjonens fire generelle prinsipper	46
4.3.3 Retten til omsorg og familieliv	48
4.3.4 Gjennomføring og overvåkning	49
4.4 Den europeiske menneskerettskonvensjon	50
4.4.1 Generelt	50
4.4.2 Rett til respekt for familielivet	52
4.5 Grunnloven	55
4.5.1 Innledning	55
4.5.2 Nærmere om innholdet i § 104	57
4.5.2.1 Menneskeverd og medbestemmelse – Grunnloven § 104 første ledd	57
4.5.2.2 Barnets beste – Grunnloven § 104 andre ledd	57
4.5.2.3 Integritetsvern og utvikling – Grunnloven § 104 tredje ledd	58
4.5.3 Har grunnlovsbestemmelsene praktisk betydning?	59
Kapittel 5 Barnet i samfunnet	61
5.1 Innledning	61
5.2 Barn og unge i befolkningen	61
5.3 Barnet i familien	63
5.4 Barn i barnehage	64
5.5 Barn og unge i skolen	64
5.6 Barn, internett og media	67
5.7 Barns og unges helse	68
5.8 Barn og straffbare handlinger	70
5.9 Barn og unge i markedet	72
DEL II LOV OM BARN OG FORELDRE	75
Kapittel 6 Barn og foreldre – en innledning	77
6.1 Oversikt	77
6.2 Endrede familiemønstre	78

6.3	Sentrale begreper	81
6.4	Veiledning og konfliktløsning	82
6.5	Arbeidet med ny barnelov	83
Kapittel 7	Foreldreskap	85
7.1	Hvem er foreldre til et barn, og hva er en forelder?	85
7.2	Mor	86
7.3	Far og medmor	87
7.3.1	Farskap	87
7.3.2	Medmorskap	88
7.3.3	Farskap eller medmorskap etter ekteskap	88
7.3.4	Farskap eller medmorskap ved erklæring	89
7.3.5	Farskap eller medmorskap ved dom	89
7.3.6	Farskap eller medmorskap ved assistert befruktning	90
7.3.7	Endring av farskap	91
7.4	Foreldreskap etter adopsjon	93
Kapittel 8	Foreldreansvar	94
8.1	Innledning	94
8.2	Foreldreansvarets innhold	94
8.2.1	Omsorg og bestemmelse	94
8.2.2	Barns med- og selvbestemmelsesrett	96
8.2.3	Forbud mot bruk av vold	104
8.2.4	Flytting ut av landet, opphold utenfor landet og utenlandsreiser	107
8.2.5	Rett til opplysninger om barnet	111
8.3	Hvem har foreldreansvaret?	113
8.4	Felles foreldreansvar	117
8.5	Konflikt om foreldreansvaret	121
8.5.1	Konflikter mellom foreldrene	121
8.5.2	Konflikt om foreldreansvaret etter dødsfall	125
Kapittel 9	Fast bosted	127
9.1	Innledning	127
9.2	Foreldreansvar og fast bosted	128
9.3	Hvilke løsninger som kan velges	129
9.4	Lovbestemte føringer for avgjørelse av bosted	133
9.4.1	Hensynet til barnets beste	133
9.4.2	Enighet mellom foreldrene	136
9.4.3	Barnets mening	136

9.4.4	Verdien av kontakt med begge foreldrene	137
9.5	Rettspraksis om fast bosted	137
9.5.1	Innledning	137
9.5.2	Generelle trekk ved domstolsbehandling av bosted for barn	138
9.5.3	Sentrale argumenter i rettspraksis	140
9.5.3.1	Risiko ved miljøskifte eller status quo-prinsippet	140
9.5.3.2	Best samlet foreldrekontakt mot risiko ved miljøskifte	143
9.5.3.3	Foreldrenes personlige forutsetninger og egenskaper	147
9.5.3.4	Stabile, trygge oppvekstvilkår	149
9.5.3.5	Barnets ønske	150
9.5.3.6	Splittelse av søsken	151
9.5.3.7	Barnevernsproblematikk	152
9.5.3.8	Mistanke om seksuelle overgrep	152
Kapittel 10	Samværsrett	155
10.1	En rett for barnet og for foreldrene	155
10.2	Samværsrettens omfang	156
10.2.1	Utgangspunkt	156
10.2.2	Vanlig samværsrett	157
10.2.3	Tilsyn og andre begrensninger i samværet	160
10.2.4	Nektelse av samvær	163
10.3	Gjennomføring av samværet	168
10.3.1	Ansvar for å hente og bringe barnet samt reisekostnader ved samvær	168
10.3.2	Varslingsplikt	169
10.4	Samværsrett for andre	170
10.5	Problemer med gjennomføringen av samværet	172
Kapittel 11	Saksbehandlingen	174
Kapittel 12	Forsørgelse av barn	180
12.1	Foreldrenes og samfunnets respektive ansvar	180
12.2	Foreldrenes underholdsplikt	181
12.3	Fastsettelse av bidrag	182
12.3.1	Utgangspunkt	182
12.3.2	Beregning av barnebidrag basert på underholdskostnad	183
12.3.3	Hovedpunktene for beregningen	183

12.3.4 Skjønnsmessig fastsettelse	185
12.4 Innkreving og forskuttering av bidrag	185
DEL III BARNEVERNENSLOVEN	187
Kapittel 13 Barnevernsrett – en innledning	189
13.1 Barnevernets ansvar	189
13.2 Hvem barnevernsloven gjelder for	191
13.3 Barn i barnevernet – statistikk	192
13.4 Kritikken mot barnevernet	195
13.5 Barnevernslovens utvikling	197
13.5.1 Kort historisk tilbakeblikk	197
13.5.2 Arbeidet frem mot barnevernsloven av 2021	198
13.6 Barnevernssaker for EMD og Høyesteretts storkammer	202
13.6.1 Oversikt	202
13.6.2 Nyere norske barnevernssaker i EMD	203
13.6.3 Barnevernssaker for HR i storkammer	208
13.7 Videre fremstilling	212
Kapittel 14 Grunnleggende bestemmelser	213
14.1 Grunnleggende bestemmelser, prinsipper og menneskerettigheter	213
14.2 Barns grunnleggende rettigheter	215
14.2.1 Barnets beste	215
14.2.2 Barnets rett til medvirkning	216
14.2.3 Barns rett til omsorg og familieliv	218
14.2.4 Det minste inngreps prinsipp	219
14.3 Retten til barnevernstiltak	220
14.4 Grunnleggende krav til barnevernsarbeid	220
Kapittel 15 Oversikt over barnevernsloven og saksbehandlingen	223
15.1 Organiseringen av det offentlige barnevernet	223
15.2 Hovedpunkter om saksbehandlingen	228
15.2.1 Utgangspunkt	228
15.2.2 Generelle saksbehandlingsregler	228
15.2.3 Saksbehandlingen for barneverns- og helsenemnda	232
15.3 Mulig forløp av en barnevernssak	234

Kapittel 16 Melding og undersøkelse	238
16.1 Innledning	238
16.2 Gjennomgang av bekymringsmelding	239
16.2.1 Bekymringsmelding	239
16.2.2 Gjennomgang og oppfølging	240
16.2.3 Tidsfrister for gjennomgang av bekymringsmeldinger	242
16.3 Undersøkelse	242
16.3.1 Rett og plikt til å gjennomføre undersøkelser	242
16.3.2 Gjennomføring av undersøkelser	243
16.3.3 Frister for og avslutning av undersøkelser	246
Kapittel 17 Hjelpetiltak	249
17.1 Innledning	249
17.2 Frivillige hjelpetiltak i hjemmet	250
17.3 Frivillig plassering av barn utenfor hjemmet som hjelpetiltak	252
17.4 Pålegg om hjelpetiltak	253
17.4.1 Utgangspunkt	253
17.4.2 Pålagte hjelpetiltak i hjemmet	254
17.4.3 Plassering i senter for foreldre og barn	254
17.4.4 Foreldrestøttende hjelpetiltak uten barnets samtykke ved alvorlige atferdsvansker	255
17.4.5 Medisinsk undersøkelse og behandling	256
17.4.6 Behandling og opplæring etter barnevernsloven § 3-8	258
17.5 Oppfølging av hjelpetiltak og hjelpetiltak til ungdom over 18 år ...	259
Kapittel 18 Akuttsituasjoner	261
18.1 Innledning	261
18.2 Akuttvedtak om hjelpetiltak	262
18.3 Akuttvedtak om omsorgsovertakelse	264
18.4 Midlertidig flytteforbud	266
18.5 Akuttvedtak om plassering i institusjon	267
Kapittel 19 Omsorgsovertakelse	268
19.1 Innledning	268
19.2 Omsorgsovertakelsen må være nødvendig	270
19.3 Situasjoner hvor omsorgsovertakelse kan være nødvendig	272
19.3.1 Generelt	272
19.3.2 Omsorgssvikt, § 5-1 bokstav a	273
19.3.3 Mangelfull behandling eller opplæring, § 5-1 bokstav b ...	276

19.3.4	Mishandling eller overgrep, § 5-1 bokstav c	276
19.3.5	Fare for fremtidig skade, § 5-1 bokstav d	277
19.3.6	Barn som bor utenfor hjemmet, § 5-1 bokstavene e, f og g	280
19.4	Iverksetting og valg av plasseringssted	283
19.5	Ansvarsfordeling og oppfølging	287
19.6	Oppheving av vedtak om omsorgsovertakelse	291
19.6.1	Varigheten av en omsorgsovertakelse	291
19.6.2	Vilkår for å oppheve vedtak om omsorgsovertakelse	293
19.6.3	Overprøving av omsorgsovertakelse etter § 5-1 eller oppheving etter § 5-7?	298
19.6.4	Begrensninger i adgangen til å reise ny sak	299
Kapittel 20	Samværsrett	301
20.1	Utgangspunkt	301
20.2	Samværsregulering som inngrep i familielivet	303
20.2.1	Hovedvilkår – omsorgsovertakelse	303
20.2.2	Samværsrett ved andre tiltak enn omsorgsovertakelse	304
20.3	Momenter ved den konkrete samværsfastsettelsen	305
20.3.1	Rettslig utgangspunkt	305
20.3.2	Ingen standardnorm	306
20.3.3	Målet om gjenforening og lengden på plasseringen	308
20.3.4	Forhold ved barnet	310
20.3.5	Forhold ved foreldrene	312
20.3.6	Tilknytningsforhold og erfaringer fra tidligere samvær	312
20.3.7	Plasseringssted og -måte	314
20.4	Sterkt begrenset eller nektet samvær og sperret adresse	314
20.5	Samvær under tilsyn	319
20.6	Bruk av momentene ved vurdering av andre kontaktformer	320
20.7	Samvær mellom barnet og andre enn foreldrene	322
20.7.1	Samvær for andre som har ivaretatt omsorgen, eller som barnet har nær tilknytning til	322
20.7.2	Samvær og kontakt med søsken og andre nærstående	323
20.8	Samværsplan	324
Kapittel 21	Fratakelse av foreldreansvaret	325
21.1	Innledning	325
21.2	Vilkår	326
21.2.1	Vedtatt omsorgsovertakelse	326

21.2.2 Særlige grunner nødvendiggjør en ansvarsfratakelse for å ivareta barnet	327
21.3 Konsekvenser av en ansvarsfratakelse og mulighet for oppheving ...	330
Kapittel 22 Samtykke til adopsjon	332
22.1 Innledning	332
22.2 Føringer fra EMD om norsk adopsjonspraksis	334
22.3 Vilkår for adopsjonssamtykke	339
22.3.1 Varig plassering	339
22.3.2 Vært fosterforeldre for og utøvd omsorgen for barnet på en god måte	341
22.3.3 Adopsjonslovens vilkår må være oppfylt	343
22.3.4 Særlig tungtveiende grunner må tilsi at adopsjon er til barnets beste	343
22.4 Konsekvensene av et adopsjonssamtykke	349
22.5 Besøkskontakt etter adopsjon	352
Kapittel 23 Tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker	356
23.1 Innledning	356
23.2 Grunnvilkår: alvorlige atferdsvansker	358
23.3 Tilleggskriteriene	359
23.3.1 Alvorlige eller gjentatte lovbrudd	359
23.3.2 Vedvarende problematisk bruk av rusmidler	360
23.3.3 Annen form for utpreget normløs atferd	361
23.3.4 Ytterligere vilkår	362
23.3.4.1 Barnets beste	362
23.3.4.2 Nødvendig tiltak	362
23.3.4.3 Egnet plasseringssted	363
23.4 Tiltakene	364
23.4.1 Korttidsplassering	364
23.4.2 Langtidsplassering	364
23.4.3 Forlengelse	365
23.5 Plasseringssted	366
23.6 Oppfølging etter vedtak	367
23.7 Vedtak om opphold i institusjon på grunnlag av samtykke	368
Kapittel 24 Taushetsplikt, opplysningsrett og opplysningsplikt	369
24.1 Innledning	369
24.2 Taushetsplikt	370
24.2.1 Generelt	370

24.2.2 Taushetsplikt og unntak fra denne for dem som utfører tjenester etter barnevernsloven	371
24.2.3 Taushetsplikt for andre	372
24.3 Opplysningsrett	373
24.4 Opplysningsplikt	373
24.4.1 Privatpersoner	373
24.4.2 Yrkesmessig opplysningsplikt	375
24.4.2.1 Generelt	375
24.4.2.2 Meldeplikt av eget tiltak	376
24.4.2.3 Opplysningsplikt etter pålegg	378
24.4.3 Barnevernstjenestens tilbakemeldings- og opplysningsplikt ..	379
24.4.3.1 Ulike situasjoner	379
24.4.3.2 Tilbakemelding fra barnevernstjenesten	380
24.4.3.3 Barnevernstjenestens opplysningsplikt etter § 13-5	381
Forkortelser	382
Litteratur	383
Forarbeider og andre offentlige dokumenter	393
Nettsider	398
Lovregister	402
Internasjonale konvensjoner	414
Rettspraksis	416
FNs komité for barnets rettigheter	422
Stikkordregister	423

Del I

BARNERETTEN SOM
RETTSSOMRÅDE

KAPITTEL 1

Barnerett – en introduksjon

1.1 Hva er barnerett?

En stor andel av befolkningen er barn, og barns liv er – i likhet med voksnes liv – regulert av en rekke rettslige normer. Barneretten omfatter alle de nasjonale og internasjonale rettsreglene og rettsprinsippene som har betydning for barns rettslige stilling. Barnerett kan slik sett betraktes som et paraplyfag som dekker elementer fra mange forskjellige fag. Ved å definere barnerett som et eget rettsområde, og ved å sette barns rettslige posisjon i en bred sammenheng, legges det til rette for å arbeide for bedring av barns stilling i retten og samfunnet.¹

Barneretten har ellers samme funksjoner som retten generelt. Retten har som formål å **påvirke atferd og å forebygge konflikter**. Videre bidrar retten til **konfliktløsning** på en regulert og forutsigbar måte. Barneretten kan i tillegg bidra til å bevisstgjøre dem som arbeider med barn om behovet for å ivareta barns rettsikkerhet og rettsvern, og til å anerkjenne barn som den svakeste part.

I FNs **barnekonvensjon artikkel 1** defineres barn som ethvert menneske under 18 år, hvis ikke barnet blir myndig tidligere etter den lovgivningen som gjelder barnet.² Det er dermed i utgangspunktet myndighetsalderen som er avgjørende for hvem som regnes som barn og omfattes av barneretten. I norsk intern rett er myndighetsalderen 18 år, jf. vgml. § 2 første ledd bokstav a, jf. tredje ledd og § 8.³

Den **øvre aldersgrensen** for hvem som omfattes, er altså **18 år**. Denne aldersgrensen er verken naturgitt eller selvsagt, og det finnes barnerettslige bestemmelser som gjelder også etter fylte 18 år. Et eksempel er foreldres underholdsplikt, som kan vedvare utover myndighetsalderen. Likeledes kan noen hjelpetiltak etter barnevernsloven opprettholdes eller iverksettes inntil den unge fyller 25 år, med samtykke fra den unge

1 Se Haugli (2000) s. 434 og Bendiksen og Haugli (2011) s. 79–99.

2 FNs konvensjon om barnets rettigheter (forkortet barnekonvensjonen eller BK) ble vedtatt av FNs generalforsamling den 20. november 1989, og trådte i kraft 2. september 1990. Konvensjonen er inkorporert i norsk rett ved lov 1. august 2003 nr. 86 om endringer i lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov).

3 Lov 26. mars 2010 nr. 9 om vergemål (heretter forkortet til vergemålsloven eller vgml.).

selv.⁴ Lovgivningen prøver å ta hensyn til behovet for fleksibilitet gjennom å tildele barn en gradvis økende myndighet på ulike områder. Eksempelvis er 16 år som hovedregel myndighetsalderen i helseeretten.⁵

Når barndommen starter, er også et interessant spørsmål. Dette ble det ikke tatt stilling til ved utarbeidelsen av barnekonvensjonen, fordi statene ikke greide å bli enige om problemstillinger knyttet til rettigheter for det ufødte liv. Våre nasjonale regler gir heller ikke noe entydig svar på når barndommen starter. For de reglene som behandles i denne boka, er det klart at de i hvert fall gjelder for barnet fra det er født.

Barn utgjør **ingen homogen gruppe**, og det er betydelig forskjell mellom et spedbarn og en 17-åring når det gjelder behov og interesser. Man kan spørre om det er naturlig å behandle hele denne gruppen innenfor rettsområdet barnerett. Det er i tillegg et stort spenn i de rettslige spørsmålene som behandles i barneretten.

Systematisering etter persongruppe er ikke særegent for barneretten, men forekommer også i kvinneretten, som har lengre tradisjoner, samt i urfolksrett og eldrerett. En slik inndeling går på tvers av andre inndelingsmåter, og barneretten spenner over mange andre rettsområder, som familierett, velferdsrett, helserett, strafferett, erstatningsrett, formuerett, arverett, prosessrett og så videre.

Faget har altså **stor bredde**. Dette medfører at det er et poeng i barneretten å se etter de overordnede spørsmålene som er spesifikke for barns rettsstilling, og som kan gjelde på tvers av rettsområder. Typisk eksempel er de generelle prinsippene som følger av FNs barnekonvensjon om retten til ikke å bli diskriminert, om at hensynet til barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i alle handlinger som gjelder barn, om at barn har rett til liv og utvikling, og om barns rett til å bli hørt.⁶ Bredde gir særlige metodiske utfordringer ved at metodene har ulike særtrekk, avhengig av hvilke barnerettslige spørsmål som behandles. For strafferettslige spørsmål gjelder det et strengt krav til lovhjemmel, mens for erstatningsrettslige spørsmål spiller også ulovfestet rett en stor rolle. Hvis spørsmålet gjelder samvær, eller hvor barnet skal bo fast, har foreldrene stor grad av avtalefrihet. Hvis slike spørsmål bringes inn for domstolene, har disse myndighet til å utøve en stor grad av skjønn.

Noe av det som omtales som barnerettigheter, er i praksis av mer **moralsk og pedagogisk karakter** enn av rettslig karakter. For eksempel når det gjelder barns rett til samvær etter barneloven § 42, finnes det ikke en motsvarende samværsplikt for forelderen som kan håndheves av domstolen etter krav fra barnet. Barns rett til å bli hørt og å delta når det gjelder beslutninger innad i familien, jf. bl. §§ 31 og 33, kan heller

4 Se lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (heretter forkortet til barneloven eller bl.) § 68 andre og tredje ledd og lov 18. juni 2021 nr. 97 om barnevern (barnevernsloven eller bvl.) § 1-2, jf. bvl. § 3-6.

5 Lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasient- og brukerrettigheter § 4-3 første ledd bokstav b, jf. § 4-4 første ledd.

6 Se barnekonvensjonen artiklene 2, 3, 6 og 12, og FNs barnekomité, General Comment No. 5 (2003) «General Measures of Implementation of the Convention on the Rights of the Child», pkt. 12.

ikke håndheves. Barnekonvensjonen pålegger statene forpliktelser, men de fleste av konvensjonens bestemmelser kan likevel ikke direkte påberopes til støtte for individuelle rettigheter.

I denne boka er **innfallsvinkelen barnerettslig**. Det innebærer at det er hvordan regelverket arter seg for barn, og hvordan barns interesser og behov ivaretas og bør ivaretas, som er det sentrale. Vi har bevisst valgt ikke å kalle dette for et barneperspektiv, da vi mener at «barneperspektiv» gir assosiasjoner til at det er barnets eget perspektiv vi tar utgangspunkt i og ikke regelverket.⁷ For noen spørsmål er det nær sammenheng mellom reguleringen av foreldre og barns rettsstilling, slik at det som gjelder for foreldrenes plikter og rettigheter, får direkte betydning for barna. Noen ganger er det slik at foreldrenes og barnas interesser og rettigheter kan komme i strid med hverandre. Der det er slik sammenheng, vil også foreldrenes rettsstilling bli behandlet, men hovedvekten legges på barns rettslige stilling.

Et barn er ikke bare et barn, men har også et kjønn, en funksjonsevne, etnisitet, nasjonalitet, kulturtilhørighet, sosial status og så videre. I arbeid med barnerettslige spørsmål må slike viktige kjennetegn, som kan ha betydning for den enkeltes rettslige stilling og for hvordan rettigheter ivaretas, også inngå.

1.2 Om denne boka

I denne boka legger vi hovedvekten på å behandle de mest sentrale emnene som er regulert av lov om barn og foreldre og lov om barnevern. Bokas kjernespørsmål dreier seg om det rettslige forholdet mellom foreldre og barn, og i særdeleshet om **ansvar og omsorg for barn**. Dette kan arte seg på forskjellige måter, blant annet avhengig av om barnet bor med én av foreldrene, med begge eller er under offentlig omsorg. De fleste av emnene i boka kan ha betydning for ansvars- og omsorgsspørsmålene, både direkte og indirekte. Formålet er å fremstille **gjeldende rett**, altså dagens rettstilstand, men også å gi visse **kritiske refleksjoner**. Vi ønsker at leseren skal få en forståelse av kompleksiteten i beslutninger som gjelder barn, og hvordan ulike rettslige grunnlag kan og må trekkes inn. Vi vil understreke at også annen fagkunnskap enn den juridiske er viktig, selv om vi ikke går i dybden på andre områder.

Boka er skrevet med tanke på dem som ikke allerede har god kjennskap til barne-lovgivningen, herunder studenter, men også for dem som har behov for en oppdatering innenfor området, ikke minst på grunn av ny barnevernslov, og som ønsker å se barneloven og barnevernsloven i sammenheng. Vårt mål er at denne boka skal være nyttig i arbeidet med barnerettslige spørsmål, både for studenter, jurister og personer med annen fagbakgrunn.

⁷ Se Bendiksen og Haugli (2011) s. 79–99 og Bendiksen og Haugli (2015) s. 179–204.

Vi har valgt å dele boka i tre deler, som hver har sitt tema, men som likevel bygger på hverandre og ellers henger nært sammen.

Videre i denne innledende delen behandles først barnets beste som overordnet vurderingstema i barneretten samt spørsmål knyttet til rettssikkerhet for barn. Deretter ser vi nærmere på barnerettens kilder før vi diskuterer barns menneskerettigheter. Avslutningsvis i denne delen presenterer vi en del samfunnsmessige trekk og statistikk som kan fungere som et bakteppe for de rettslige spørsmålene.

Den andre delen omhandler de mest sentrale spørsmålene som er regulert i lov om barn og foreldre. Her inngår reglene om hvordan foreldreskap etableres, reglene om foreldreansvar, fast bosted for barn og samværsrett – samt noe om forsørgelsesplikten.

Den tredje delen omhandler barnevernsloven. Fremstillingen dreier seg om det offentlige barnevernets subsidiære ansvar for barn i sårbare situasjoner. Her behandles organiseringen av det offentlige barnevernet, gangen i barnevernssaker, bestemmelsene om særlige tiltak, tvangs-aspektet og ikke minst reglene om taushetsplikt og opplysningsplikt.

Underveis i fremstillingen vil vi i noen grad komme inn på mer overordnede spørsmål av typen rettssikkerhet for barn, om innholdet i de grunnleggende prinsippene og hvordan disse kan støte an mot hverandre, om barns menneskerettslige beskyttelse og om særtrekk ved barnerett som fagområde.

KAPITTEL 2

Barnets beste og rettssikkerhet for barn

2.1 Vurderingstema i barneretten – barnets beste

Grunnloven § 104 andre ledd slår fast at:

«Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.»

Det er ingen tvil om at denne formuleringen er inspirert av barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 1, som lyder slik:

«Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.»

Med disse bestemmelsene som utgangspunkt kan det konstateres at det grunnleggende vurderingstemaet i barneretten er hensynet til barnets beste. Det betyr at hensynet til hva som er best for barnet, skal være et overordnet hensyn ved beslutninger om barn. Det finnes imidlertid **ingen felles og entydig definisjon** av begrepet «barnets beste».⁸ Meningsinnholdet vil variere fra kultur til kultur, over tid, mellom ulike fagområder, ut fra hvilken sammenheng det benyttes i, og det kan også variere fra person til person hva man legger i begrepet. I politiske diskusjoner vil debattantene ofte henvise til hensynet til barnets beste som argument for helt ulike standpunkter, eksempelvis i diskusjoner om kontantstøtte eller fordeling av foreldrepermisjon. Det samme er tilfellet i rettslige konflikter om barn hvor begge parter vil påstå at deres krav er til barnets beste.

I **lovgivningsprosessen** forholder man seg ikke til enkeltbarn, men utformingen baseres på hva som antas å bli de beste reglene for barn flest. Kunnskap fra andre fagområder trekkes ofte inn og har stor betydning ved utforming av lover. Generell

8 Nærmerer om begrepet barnets beste, se Haugli (2002) s. 313 f., Haugli (2004) s. 345–360, Haugli (2020) s. 55 f. og Martnes 2021 s. 82 f. Se også FNs barnekomité, General Comment No. 14 (2013) on the right of the Child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1).

kunnskap om barn og barns utvikling, om hva som er bra / ikke er bra for barn, om hvordan ulike forhold kan påvirke barn på ulike alderstrinn, og så videre er da nødvendig, og fagfolk med slik kunnskap må trekkes inn i prosessen. Fagkunnskap kan imidlertid trekke i ulike retninger, og det finnes i liten grad fasitsvar på slike spørsmål. Lovgivning er en politisk prosess, og ikke minst når det gjelder barn, vil politisk verdisyn kunne prege standpunktene. Også når det skal treffes individuelle avgjørelser i forvaltningen eller i domstolene, kan det være nødvendig å få inn annen fagkunnskap enn den juridiske. Det kan gjøres på flere måter, som ved at beslutningsorganet settes sammen av personer med ulik fagkompetanse, ved at man innhenter **sakkyndige** utredninger, og ved bruk av sakkyndige vitner. Det er viktig å være klar over at sakkyndiges oppdrag i utgangspunktet ikke er å fortolke loven, og at sakkyndige dermed kan legge en annen forståelsesmåte i begrepet «barnets beste» enn det domstolene gjør.

For enkeltavgjørelser angir lovgivningen både hvilke alternativer det kan velges mellom, og rammene for skjønnet. Sentralt er at avgjørelsen først og fremst skal reflektere hva som er **best for barnet**, jf. GrL. § 104, BK artikkel 3, bl. § 48, bvl. § 1-3 og adl. § 4.⁹ Noe forenklet kan vi si at hensikten er at det konkrete barnets interesser og behov skal stå i fokus, ikke mors eller fars interesser eller andre samfunnsmessige hensyn som for eksempel hensynet til økonomi eller likestilling. Samtidig er det viktig å fremheve at dette ikke innebærer at hensynet til barnets beste skal være enerådende, eller at det alltid vil bli styrende. Selv om hensynet til barnets beste står i fokus i en konkret sak, kan det tenkes at hensynet til hva som er den beste løsningen for barnet, må vike for andre hensyn, eksempelvis innvandringsregulerende hensyn i en sak etter utlendingsloven.¹⁰

For å finne ut av hva som regnes som barnets beste i juridisk forstand må det foretas en analyse av de rettskildene som er relevante i den enkelte sammenheng. Dels fastslår lovgivningen kriterier som skal vektlegges ved vurderingen av barnets beste. I lovforarbeidene utdypes disse til en viss grad, og ikke minst gjennom rettspraksis er innholdet utviklet nærmere. Som vi vil vise gjennom hele boka, må ulike hensyn vurderes avhengig av hva den enkelte saken gjelder. De hensyn som er relevante i en barnets beste-vurdering av spørsmålet om hvor barnet skal bo fast, er andre enn hvis spørsmålet gjelder omfang av samvær eller om barnet skal adopteres bort.

Når hensynet til barnets beste skal inngå i en vurdering, enten generelt eller i en enkelt sak, bør det komme frem av vurderingen hva som anses å være til barnets beste, hvilke kriterier dette er basert på, og hvordan hensynet til barn eller barnet er vektlagt i forhold til andre hensyn.

9 Lov 16. juni 2017 nr. 48 om adopsjon § 4.

10 Lov 15. mai 2008 nr. 35 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her. Om avveiningen mellom barnets beste og innvandringsregulerende hensyn, se for eksempel HR-2019-2286-A, Rt. 2015 s. 1388, Rt. 2015 s. 93, Rt. 2013 s. 449, Rt. 2012 s. 2039, Rt. 2012 s. 1985 og Rt. 2009 s. 1261. Se også Martnes 2021 s. 278 f.

Sentrale emner i barneretten er en bok om sentrale barnerettslige temaer, skrevet for forskere, praktikere, studenter og andre som er interessert i barns rettslige stilling.

I bokens første del behandles særtrekk ved barneretten som rettsområde, barns menneskerettigheter og metodiske særtrekk eller utfordringer ved rettsområdet.

Del 2 omhandler lov om barn og foreldre. Her behandles sentrale spørsmål om hvordan foreldreskap etableres, foreldreansvar, fast bosted for barn og samværsrett.

Del 3, som bygger på barnevernsloven av 2021, omhandler barnevernsretten, det offentliges subsidiære ansvar for barn i sårbare situasjoner. Her behandles blant annet de grunnleggende prinsippene for barnevernsretten, melding og undersøkelser, de ulike tiltakene som kan iverksettes, samværsrett og reglene om taushetsplikt og meldeplikt.

Barnevernsloven av 2021 trådte i kraft 1. januar 2023, og boken gir dermed den første samlede fremstillingen av denne nye loven. Forfatterne foretar koblinger til barnevernloven av 1992 og synliggjør hva som er nytt, hva som videreføres fra tidligere og henviser til praksis som fortsatt er relevant. Femte utgave er ellers oppdatert med lovendringer og ny rettspraksis, både fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol og Høyesterett.

Lena R.L. Bendiksen og Trude Haugli er begge professorer i rettsvitenskap ved Det juridiske fakultet ved UiT Norges arktiske universitet.

 Universitetsforlaget

ISBN 978-82-15-06385-0

